TÜRKİYE'DE ÖZGÜN BASKI RESİM SANATINDA KUŞ FİGÜRLERİ

Nihan Semen ERSÖZ UZAR
Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, nihansemen@selcuk.edu.tr, ORCID:0000-0001-5328-2687

Derya Sultan GÜL
Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları ABD, derya_sultan_gül@hotmail.com. ORCID:0000-0002-2278-7989

Ersöz Uzar, Nihan Semen ve Gül, Derya Sultan. "Türkiye'de Özgün Baskı Resim Sanatında Kuş Figürleri". Kalemişi, 21 (2022 Güz): s. 135–142. doi: 10.7816/kalemisi-10-21-04

ÖZ

Sanat insanların var olduğu ilk günden bugüne kadar geçen süreç içerisinde sürekli olarak değişik şekillerde kendini göstermeyi sürdürmüştür. İnsanoğlu ilk olarak mağara duvarlarına çizdikleri resimler sayesinde birbirleriyle iletişim sağlamayı başarmışlardır. Mağara duvarlarında bulunan şekil, sembol ve motiflerle ifade etmek istediklerini sanat yoluyla birbirlerine aktarma çabası içerisine girmişlerdir. Bu bağlamda sanat kendi içerisinde kullanılan teknik ve malzemelere göre farklı alanlara ayrılmıştır. Özgün baskı resim bu alanlardan birisidir. İlk olarak nerede ve ne zaman kullanıldığı tam olarak bilinemese de sanatın bütün alanlarında olduğu gibi özgün baskı resimler de toplumların kültürel özelliklerini her zaman göstermişlerdir. Türkiye'de özgün baskı resim sanatının yoğun olarak kullanıldığı dönemin 1950'lerde başladığını söyleyebiliriz. Ülkemizde sanata verilen önemin artması ve sosyo-ekonomik nedenlerle baskı resim sanatının çoğaltılabilir sanat eserleri üretebilmesinden ötürü bu dönemde özgün baskı resim sanatımız gelişim göstermiştir. Bu gelişmeyle birlikte devam eden 60, 70 ve 80'li yıllarda özgün eserler veren sanatçılarımızın kullandıkları motifler toplumumuzun içinde bulunduğu durumu yansıtmayı başarmıştır. Bu dönemde sanatçılarımızın özgün baskı resimlerinde ele aldıkları hayvan figür ve motifleri sabit özellikler göstermemektedir. En çok kullanılan hayvan figür ve motifleri incelendiğinde kuş, at, arı, manda, koyun, balık vb. olduğu görülmektedir. Özgün baskı resim sanatımızda en çok rastladığımız hayvan figür ve motifleri arasında çoğunlukla kuş figür ve motifleri bulunduğu için araştırmamız bu doğrultuda Aliye Berger, Hayati Misman ve Hasan Pekmezci'nin eserleri incelenerek tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgün baskı resim sanatı, figür, motif

Makale Bilgisi:
Geliş: 12 Kasım 2021 *Düzeltme: 20 Mayıs 2022* *Kabul: 5 Temmuz 2022*

© 2022 Kalemişi. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Özgün baskı, çeşitli yöntem ve teknikler, malzemeler kullanılarak hazırlanmış kalıplar aracılığıyla farklı boyalar ile çalışılarak sadece kağıt yüzeylere değil tekstil, ağaç, seramik yüzeylere de uygulanmaktadır. Özgün baskılar için kullanılan sözcüklerin; İngiltere' de "original print / printmaking" , İtalya'da, "stampa", Fransa'da "estampe" , Almanya'da "originalausgabe" olduğu görülmektedir (İnan, 2011: 10). İlk olarak nerede ve nasıl kullanıldıkları tam olarak bilinemese de, özgün baskı teknikleri kullanarak çalışılan resimlerin genellikle içinde oluştukları toplumların kültürel özelliklerini gösterdiklerini söyleyebiliriz.

Özgün baskı resim sanatı ile verilen eserler kullanılan baskı teknikleri gereğince sade ve yalın anlatımlardan oluşmaktadır. Ülkemizde özgün baskı resim sanatçılarımız, tüm dünyada olduğu gibi kendi aktarmak istedikleri düşünceleri, duyguları en basit anlatım biçimleriyle ve kültürümüzle bağdaştırarak, hatta baskı eserlerinde figür ve motifleri kullanarak resimlerini oluşturmuşlardır.

Türkiye'de Özgün Baskı Resim Sanatının Yaygınlaşması

Ülkemizin sanatsal ve kültürel yaşamı incelendiğinde 1950-60'lı yılların önceki dönemlere göre daha aktif olduğu gözlenmektedir (Tansuğ, 1990: 7). 1970'li yıllara gelindiğinde sanatsal ve akademik anlamda güzel sanatlar yüksek eğitimi ve öğretimi veren okulların artması sonucu ülkemizde yeni özgün baskı atölyeleri kurulmuştur. Bu yıllarda ülkemizde ilk kez, tam olarak 1972 yılında Mustafa Aslıer tarafından "Özgün Baskı Resim" kavramının kullanılmasıyla birlikte ülkemizde yaygın şekilde özgün baskı resim eserler üretilmeye başlanmıştır (Aslıer, 1985: 33), (İnan, 2011: 16). 1972 yılından itibaren ülkemiz özgün baskı resim sanatçıları, o yıllardaki ekonomik, sosyal ve kültürel olarak değişen ve gelişen toplumuzun ihtiyaçları doğrultusunda çoğalmıştır. Halkımızın alım gücü doğrultusunda özellikle ressamlarımız, tek kalıptan veya kalıplardan çoğaltılabilen, sanatçısı tarafından imza atılmış ve baskı numarası yazılmış olan özgün baskı resim eserleriyle toplumumuzun sanatsal ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılamaya çalışmışlardır (İçmeli, 1985: 64), (Pekmezci, 1992: 10).

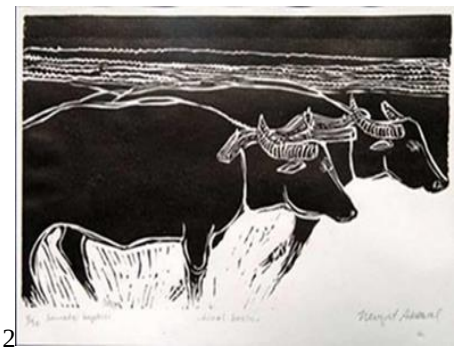
Özgün baskı resim sanatında sanatçılarımız daima kültürel çizgilerini, duygu ve düşüncelerini anlatmak için anlatımı pekiştirecek sembol, figür ve motifler kullanmışlardır. Ülkemizde özgün baskı sanatlarının bu şekilde yaygınlaşması sonucunda sanatçılarımız, taş baskı (litografi), ağaç baskı, linol baskı, metal baskı (gravür), ipek baskı (serigrafi) gibi farklı tekniklerle eserler üretebilmek için farklı kalıplar hazırlamışlardır. Sanatçılarımız özgün baskı resim kalıplarını hazırlarken, kullanacakları baskı tekniğine ve çalışma konularına uygun olarak bazen çizgiyle, bazen lekeyle, bazen de hem leke hem çizgiyle kendi özgün figür ve motiflerini oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda her bir sanatçımızın eserlerinde anlatmak istedikleri duygu ve düşüncelerini bazen hayvan figür ve motifleri kullanarak aktardıkları görülmektedir. Makalemizde 1950'li yıllardan itibaren Türk Özgün Baskı Resim Sanatında eser veren sanatçılarımızın çalışmalarında kullandıkları hayvan figür ve motifleri incelendiğinde en çok kuş, at, balık, manda, koyun, keçi, arı gibi hayvanların tercih edildiği görülmektedir (Görsel 1, 2, 3, 4, 5, 6). Çalışmamızda özgün baskı resimlerinde kuş figür ve motifi kullanan sanatçılarımız arasından yargısal (kasti) örnekleme yöntemiyle seçtiğimiz üç önemli sanatçımızın eserleri bulunmaktadır. Bu sanatçılar Aliye Berger, Hayati Misman ve Hasan Pekmezci'dir.

1

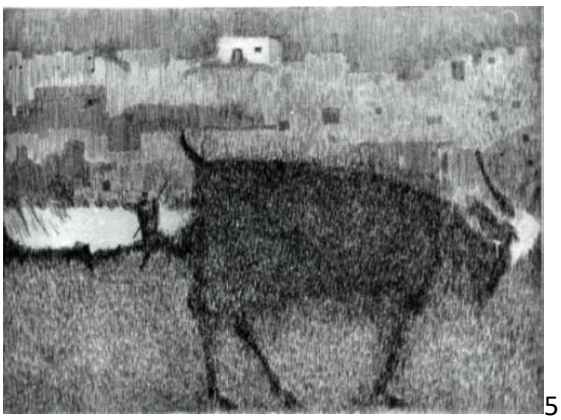
2

3

Görsel 1: Süleyman Saim Tekcan, Atlar ve Hatlar 2004, Metal Gravür, 27x54 cm. (Kassap,2010:64).
Görsel 2: Güler Akalan, Ne Yenir Ne Yenmez?, Metal Gravür, 2002 32,5x29 cm (Abacı, 2018:67).
Görsel 3: Nevzat Akoral, "Mandalar"Linol Baskı (Karakaş,2006:81).

4

5

6

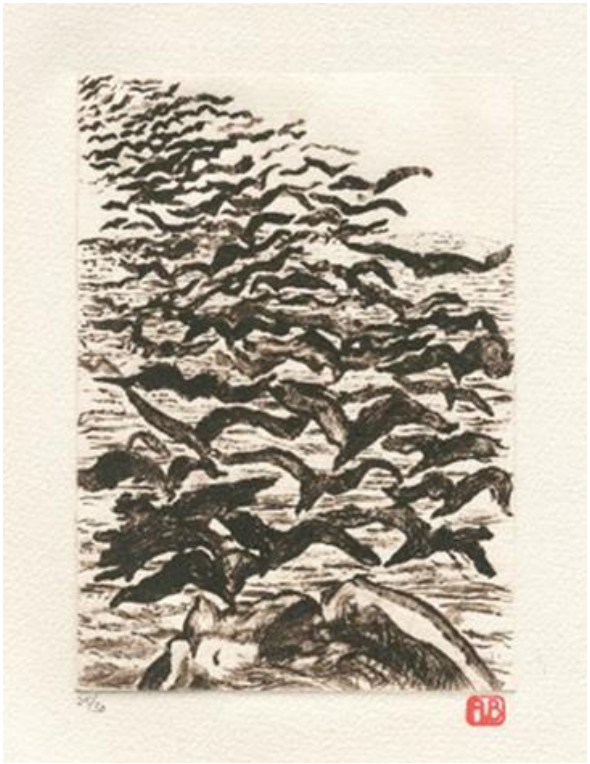
Görsel 4: Atilla Atar, Koyunlar, Taşbaskı, 1975 (Akkaş,2017:166).
Görsel 5: Atilla Atar, "Keçiler", 1975, Metal Gravür,15 x 20 cm (Küçüköner,2012: 202).
Görsel 6: Ergin İnan, "Arı" , 2006, Serigrafi, 79x52 cm (Sanal 1, 2022).

Türkiye'de Özgün Baskı Resim Sanatında Kullanılan Bazı Kuş Figür ve Motifleri

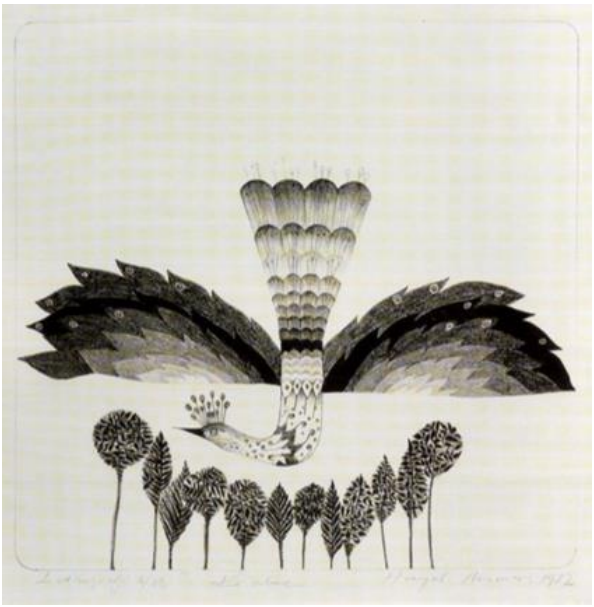
Bu bölümde ilk olarak Aliye Berger'in eserleri incelenmiştir. 1950'li yıllardan itibaren baskı teknikleri kullanarak eser veren dışavurumcu ressam ve özgün baskı resim sanatçımız Aliye Berger'in gravür tekniği ile bazen küçük, bazen de büyük boyutlarda çalıştığı yüzlerce baskı çalışması olduğu bilinmektedir. Aliye Berger'in eserleri incelendiğinde; onun sanatla dolu hayatı boyunca duygularını, yaşanmışlıklarını özellikle bakır levhalar aracılığıyla ve sadeleştirerek kullandığı figür ve motifler ile yalın bir anlatım elde ederek dile getirmeyi tercih etmiş olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Berger kendi sözleriyle özellikle yaşadığı acılarından kurtulmak için, "… bu surattan dolayı alemi renkli olarak göremiyordum…" şeklinde ifade ederek neden renkli çalışmak yerine daha çok siyah-beyaz-gri tonlarında ağırlıklı olarak çalıştığını anlatmak istemiştir (Tansuğ, 2012: 310). Eserlerinde yoğun bir şekilde kuş figür ve motiflerine yer veren sanatçımız, doğup büyümüş olduğu Büyükada'yı ve İstanbul'u yani Aliye Berger'in kişisel evrenini en iyi şekilde vurgulayabilmek için bazen martılar, bazen leylekler vb. kuşlardan baskı eserlerinde faydalanmıştır (Esmer, 2011: 36) , (Görsel 7, 8).

Görsel 7. Aliye Berger, Leylekler, Metal Gravür, 51x27cm, 1959, (Noyan 2002: 153).

Görsel 8. Aliye Berger, Martılar, Metal Gravür, 17x13cm, (Sanal 2, 2022).

Görsel 9. Hayati Misman, '' Kraliçe'' Taş Baskı, (Litografi), 35x35 cm, 1972, (Sezgin, 2015:28).

Bahsetmek istediğimiz ikinci sanatçımız ülkemizde özgün baskı resim eserleri ile de çok bilinen diğer bir önemli sanatçımız Hayati Misman'dır. Sanatçı, eserlerinde kullandığı figür ve motiflerin ölçülü olmasına dikkat etmiştir. Misman, eserlerinde bazen figür ve motifler kullanarak figüratif, bazen de hiçbir figür ve motif kullanmadan soyutlamalar yapmıştır. Hayati Misman, 1990'lı yıllara kadar baskılarında genellikle kadın ve kuş figürleri kullanmasına rağmen, bu yılların sonrasında figürsüz olarak eser vermeye devam etmiştir (Sanal 3, 2022).

Hayati Misman, baskı resim çalışmalarında boşluk doluluğu etkin bir şekilde kullanırken, aynı zamanda renklerin birbirleri ile uyumuna da her zaman önem vermiştir. Örneğin, pek çok kültürde kullanıldığı bilinen tavus kuşu motifini "Kraliçe" isimli litografisinde (Görsel 9) kullanan Misman, bu eserinde bilinen tavus kuşu figürünü mutasyona uğratarak kendine özgü bir anlatım geliştirmeyi başarmıştır (Eroğlu, 2002: 39, 99, 100). Özgün baskı resimlerinde çizgiye, desene, figüre her daim önem veren sanatçımız, pek çok çalışmasında doğadan esinlenmiş olsa dahi, asla doğadakini aynen kullanmayarak yalın bir anlatımla, dışavurumcu kişiliğinde kendi motiflerini oluşturmayı bilmiştir (Görsel 10).

Görsel 10. Hayati Misman, Kompozisyon, Taş Baskı, (Sezgin, 2015:31).

Görsel 11. Hasan Pekmezci, "Kuşlar", Serigrafi, 40x40 cm, 1997, (Özer, 2009: 98).

Görsel 12. Hasan Pekmezci, "Kuşlar Üzerine", Metal Gravür, 2000, (Sanal 4, 2022).

Hasan Pekmezci de özgün baskı eserlerini zaman zaman serigrafi, zaman zaman gravür gibi farklı baskı teknikleri kullanarak çalışmış olsa da kendi üslubunda geliştirdiği sevgi, hürlük, barış gibi düşüncelerini tüm dünyada en iyi şekilde temsil eden kuş motifini severek kullanmıştır. Pekmezci, özgün baskı resimlerinde farklı baskı teknikleri kullanırken dahi kendi oluşturduğu kuş figür ve motiflerini benzer şekilde kullanabilmiştir. (Görsel 10, 11, 12). Hem akademisyen hem sanatçı kişiliği ile tanınan Hasan Pekmezci'nin farklı baskı tekniklerinde kullandığı kuş motifleri neredeyse birbirinin aynısıdır (Görsel 13).

Serigrafi baskı Gravür baskı

Görsel 13. Hasan Pekmezci'nin, Kuş Motifleri Görsel 11 ve 12'den detay, (Özer, 2009: 98), (Sanal 4, 2022).

Hasan Pekmezci'nin özgün baskı resimlerinde tasvir ettiği kuş figür ve motifleri aslında kalabalıklaşan dünyamızda, kalabalıklar arasında gittikçe yalnızlaşan insanların bir anlamda yitirdikleri özgürlüklerini geri kazanmalarını sağlama çabasıyla oluşmuştur (Özer, 2009: 67).

Sonuç

Günümüzde yaşanan ekonomik, teknolojik, toplumsal, politik değişimler ile insan yaşamı aralıksız olarak şekillendirmesini sürdürmektedir. Toplumsal dokular ve kültürler, başka bir deyişle tüm yaşam formları egemen bilinçlerin istekleri doğrultusunda, bilinen sembol, figür ve motifler metaformozlara, mutasyonlara uğrayarak bugünkü hallerini almışlardır. Bu derlemede, ülkemizde özgün baskı resim sanatının yaygınlaşması sonucunda özellikle ressamlarımız tarafından 1950'lerden sonra kurulan baskı atölyelerinde oluşturulan eserlerden örnekler verilmiştir. Mevzu edilen sanatçıların baskılarında kullandıkları kuş figür ve motiflerinde değişik neticelerle karşılaşılmıştır; çünkü sanatçılarımızın çalışmalarında tercih etmiş oldukları baskı teknikleri birbirlerinden farklıdır. Aliye Berger'in metal gravürlerinde leylekler ve martılar; Hayati Misman'ın taş baskılarında (litografilerinde) tavus kuşu ve güvercin; Hasan Pekmezci'nin serigrafi ve metal gravür çalışmalarındaki serçe, güvercin vb. kuşlar incelendiğinde eserlerde kullanılan baskı tekniklerinin farklı sonuçlar ortaya koyduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Sanatçıların özgün baskı resimlerinde kullandıkları kuş figür ve motifleri aynı dahi olsa sanatçıların kişisel bakış açıları, duyarlılıkları neticesinde eserlerinde ortaya koydukları kuş figür ve motifleri şekilsel değişiklikler göstermiştir. Özgün baskı tekniklerine göre çalışılmış bu yapıtlarda, sanatçıların geniş bakış açıları sayesinde ortaya koydukları kuş figür ve motiflerindeki ''özgürlük'' teması ilk bakışta hissedilmektedir. Çalışmada; sanatçıların eserlerinde kullandıkları kuş figür ve motifleri özgün, dışavurumcu ve güçlü ifadeleri yansıtan estetik yorumlardan meydana gelmişlerdir.

Kaynaklar

Abacı, H.S. Baskı Resimde Anlatımcı İfadeciliği ile Güler Akalan. Ulakbilge, Cilt 6, Sayı 25, s: 63, 2018.

Akkaş Şen Şerife. Türk Özgün Baskı resim Sanatında Figür Yorumlamaları. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: T.C Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Aslıer, Mustafa. Son Yüzyılda Türkiye'de Özgün Baskı Resim Sanatı. Türkiye'de, 1985.

Esmer, Hayri, Türkiye'de Baskı Resme Bakmak, Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: GsfYayınları , 2011.

Gürler, Zeynep. vd., Özgün Baskı Resim Sanatı Üzerine Bir Araştırma. Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını, Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi , Sayı 06, Cilt 04, Haziran 2019.

İçmeli, Mürşide. Çağdaş Açıdan Türk Grafik Sanatları, Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1. Uluslararası Sanat Sempozyumu. Ankara: Güzel Sanatlar Fakültesi:1, 61-67. 1985.

İnan,Temur. Günümüz Türk Baskı Resim Sanatındaki Gelişmelerin Sanatsal Anlatıma Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Karakas, Elif. Dönemi Linol Baskıresim Çalısmaları Ve Nevzat Akora. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Kassap, Sezen. Günümüz Özgün Baskı Sanatında İfade Biçimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Küçüköner, Hava. Gravür Sanatı Tarihi ve Modern Uygulamalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Noyan, Meltem. Aliye Berger ve sanatı, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Özer, Elçin. Türkiye'de Sanat Eğitimi ve Hasan Pekmezci Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Pekmezci, Hasan. Tüm Yöntemleri ile Serigrafi- İpek Baskı. Ankara: İlke Yayıncılık. 1992.

Sezgin, Umman. Eğitimci ve Sanatçı Kişiliğiyle Hayati Misman. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2015.

Tansuğ, Sezer. Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Sanal Kaynaklar

Sanal 1: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=1, (Erişim Tarihi: 13.01.2022

Sanal 2: http://www.leblebitozu.com/aliye-berger-eserleri-ve-hayati. (Erişim tarihi : 14.01.2022).

Sanal 3: https://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=72. (Erişim tarihi : 14.01.2022).

Sanal 4: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=71. (Erişim Tarihi: 14.01.2022).

BIRD FIGURES IN ORIGINAL PRINT ART OF TURKEY

Nihan Semen ERSÖZ UZAR, Derya Sultan GÜL

ABSTRACT

Art has maintained to show itself in different ways continuously from the first day to the present. Human beings were first able to succeed to communicate each other thanks to the pictures drawn on the walls of caves. They made an effort to transfer, what they wanted to express with the shapes, symbols and motifs found on the cave walls, to each other through art. In this context, art was divided into different fields according to the techniques and materials used in it. The art of original print is one these fields. Although it is not exactly known where and when it was firstly used, original print paintings have always showed the cultural characteristics of societies, as in all fields of art. It can be said that the period in which the art of original print was used intensively in Turkey started in 1950s. The art of original print had developed because of the increased emphasis on art in our country and due to socio-economic reasons; the art of original print can produce reproducible works of art. With this development, in the continued 60s, 70s and 80s; the motifs used by our artists, who produce original works, have succeeded in reflecting the state of our society.In that period, the animal figures and motifs that our artists deal with in their original print paintings do not show fixed features. When the most used animal motifs are examined, it is seen that these motifs are bird, horse, bee, mandate, sheep, fish etc. Since there are bird figures and motifs among the most common animal figures and motifs that we encounter in our original print art, our research has been completed by examining the works of Aliye Berger, Hayati Misman and Hasan Pekmezci in this direction.

Keywords: Original Print Art, Figure, Turkey